

Andalyp we Oguznama

Makalanyň birinji bölümünde belläp geçişimiz ýaly, ikinji halkara ylmy maslahatyň temasy Türkmeniň klassik şahyry „Nurmuhammet Andalyp“ hakynda bolup, onuň öz dogup ýaşan ýurdy bolan „Daşoguzda“ Mart aýynyň 10-12nji günlerinde geçirildi. Andalyp hakynda maslahaty gurnap alyp baran, Türkmenistanyň ylymlar akedemiýasynyň golýazmalar institusiniň ýaýradan bildirişinde şeýle setirler bar:

„Taryhçy, terjimeçi, filosof, türkmen edebiýatynyň taryhynda ilkinji dessançy şahyr diýip tanalýan Nurmuhammet Andalyp (1660-1740) Türkmenistanyň Daşoguz welaýatynyň Ýylanly etrabynyň Garamazy obasynda eneden dogulyp 1740-nji ýylda aradan çykydyr.

Nurmuhammet Andalyp döredijilik işine ýaşlykda başlapdyr. Onuň döredijiligi tematik hem tär taýdan köp taraply we baý. Ideýa çeperçilik taýdan bolsa, örän ýokary hem täsirlidir. Ol özüniň çuňňur zehini, ajaýyp talanty bilen birtopar goşgudyr-gazallary, “Oguznama”, “Nesimi”, “Sagdy Wakgas”, “Kyssaýy Fyrgun”, diýen poemalaryny “Ýusup-Züleyha”, “Babaröwşen”, “Zeynelarap”, “Leýli-Mejnun” ýaly dessanlaryny hem-de “Melike-Mährinigär” powestini döredýär. Şahyr mundan başgada arap dilinden “Maksatnama”, pars-täjik dilinden “Dört peri”, “Mürze Hemdem” diýen dessanlary türkmen diline terjime edýär. Ussat şahyr Nowaýynyň, Fizulynyň, Jamynyň, Wepaýynyň we başgalaryň gazallaryna tahmyslar ýazýar...”

Meniň ylmy geňeşe, taýynlan tezisim, bu beýik milli şahyryň “Oguznama” poemasy (mänzumesi) hakyndady. Men bu tezisi, örän bimahal, diňe 39 ýaşynda aradan çykan, emma şol gysga ömründe-de mähriban halky üçin uly yz galdyryp giden milli alym Ahmat Bekmyradyň “Andalyp hem Oguznamaçylyk Däbi” atly gymmatly eserini esas alyp ýazdym. Ony, çaklaňja makala şeklinde hormatly okyjylara hödürleýärim:

Giriş: Makalanyň birinji bölümünde-de belläp geçişimiz ýaly; arheologiya, taryh, linguistik, etnografiya, toponimiya we sungaty öwreniş ylmlarynyň subut etmegine görä Türkmenistan adamzat medeniýetiniň iň gadymy ojaklarynyň biridir. Türkmenistan jografiya taýdan Gündogar bilen Günbataryň arasyndaky iň ähmiýetli yktysady, siýasy we medeni ýolyň, ýagni häzir “ýüpek ýoly” ady bilen tanalýan ýoluň geçidinde ýerleşeni sebäpli örän hereketli hem çylşyrymly taryhy başdan geşirýär. Bir tarapdan dürli medeniýetleriň garşylykly täsirinde ösýär, ýene bir tarapdan bolsa bu ähmiýetli yoly ele geçirmek ugrundaky aldym-berdimli söweşlere, weýrançylyklara, göçlerdir bosgunçylyklara sezewar bolýar. Emma her hili agyr şertlerde-de biziň atababalarymyz ýagny bir-birini her tarapdan goldaýan; Köpetdag eteklerindäki oturmly çomur ilat bilen Demirgazykdaky garyndaş maldar çarwa taýpalar öz watanlaryny merdana goraýarlar we hiç haçan ýurtlaryny boşadyp gitmeýärler. bozulyp dargasalarda gaýtadan daýanyp gurýarlar. Özleriniň geçmişini hem kimligini unutmaýarlar. Hut şonuň üçin-de biziň milletimiz, münlerçe ýil dowamynda öz milli durkuny bozman saklap bilen az sanly uluslaryň biridir. Nurmuhammet Andalyp we onuň “Oguznamasy” biziň bu aýtýanlamyzyň özboluşly nusgalarynyň biridir.

Oguznama Türk dilli uluslaryň atasy hem nesilbaşsý Oguzhan we onuň döwri hem-de onuň soňraky nesilleri we ondan dörän uluslar hakyndaky dessan, başgaça aýdanymyzda Türk uluslarynyň gadymy taryhynyň gysgaça görnüşidir. Bu dessan yüzlerçe, belki-de münlerçe ýyldan bäri dürli şekillerde halk arasynda ýaşap gelipdir. Oguznama dessany taryh boýy Türkmen ulusynyň milli barlygynyň hem bitewiliginiň simbolyna öwrülipdir. Mysal üçin, Çengizhanyň hüjümünde Muhemmed Harezmsahyň uruşmadan boýun egip diňe Türkmenleriň Jeleddiniň ýolbaşçylygynda watany goramak üçin söweşe girmegi netijesinde, Türkmenistanyň şäherleri tozap ilaty dargaýar. Andalyp bu barada şeýle ýazýar:

Muhammet han Harezmi patyşasy,

Uruşmasdan gaçyp il tutdy ýasy.

Emma şeýle agyr hem aýyrganç şertlerde-de biziň ata-babalarymyz özüne gelip aýaga galyp, milli kimliklerini gaýtadan dikeldip başlaýarlar. Şeýle taryhy döwürde-de Oguznama dessany uly rol oýnaýar. Türkmen taryhçysy “Salyrbaba Kulaly” 1555-56njy ýyllarda özüniň “Taryh Salyrbaba” eserinde Oguznama dessanyna uly orun berýär. “Dana Ata” (XV-XVI-njy asyr) Oguznamany goşgy görnüşinde ýazýar.

VII-VIII-nji asyrlardan başlap Oguznama Türk dilinden Deri diline-de terjime edilýär we doly görnüşde Reşided-diniň “Jameot-täwaryh” esrinde bar. Ýokarda ady geçen A. Bekmyradyň aýyklamasyna görä - Oguznamanyň Reşided-din we Abulgazy nusgalarynda yslymyň täsiri bar, emma gadymy Uygur ýazuwyndaky hem-de Andalyp nusgalarynda yslymyň täsiri ýok – ýagny Andalyp Oguznamasyny yslandan has ozalky zamanlardan bäri Türkmenleriň arasynda aýdylyp gelýän Oguznamanyň esasynda ýazypdyr. Taryhçy Abulgazi Bahador Hanyň özi-de “Şejereýe Tarakime” kitabynda; “Türkmenleriň arasynda dürli-dürli Oguznamalar bar, men Oguznamany olaryň jaşuylarynyň islegi boýunça ýazdym” diýip nygtaýar.

Andalibiň Oguznamasyna gysgaça syn:

Andalybyň Oguznamasy bir giriş hem 12 dessandan ybarat bolýar. Bu gysga emma azdan-uz eserde şeýle bir ähmiýetli taryhy we medeni meselelere degip geçýär, olary bu gün ylmy taýdan aýklamak üçin bir uly kitap ýazmaly bolar diýip düşüňärim. Bu makalanyň çäginde, örän ünsümi çeken birnäçe meselä degip geçmekçi:

A- Oguzhanyň taryhy şahsiýeti we onuň döwri:

Andalyp Oguznamasynyň giriş bölümünde, Gündogar taryhçylarynyň däbine uýmak bilen, Oguzhanyň neslini Adam-Ata we Höwe-Ene hem-de hezreti Nuhdan alyp gaýdýar:

+ + +
Tufaýlydan ýaratdy külli eşýa,
Tky Adam Ata hem Mama Howa.

Onuň onunjy ogly hezreti Nuh,
Kylyp tufan, jahan ählini mejruh.

Ki ondan soň onuň nesli jahana,
Ýaýyldy pytraýyp, kim dört ýana.

Oşol Nuh ogly Ýafsdan dogulan,
Türkden kança il önüp, aýylan.

Soň Türk neslinden dogan Oguz han,
Anjakly bu jahana kyldy seýran.

Onuň wakalaryn ýazmakga gaýym,
Bolgan bu Andalyp arzuwda daýym.

+ + +

Bu ýerde Andalybyň ýarat edýän Nuh Tupany adamzat taryhynda jüz beren bir uly tebigy weýrançylykdyr. Bu hadysaň iň gadymy yzy, takmynan 5000 ýyl mundan pahna ýazuwynda ýazylan Sumer tekstlerinde bar. Ol soň Töwrata, Injile we Kur-ana-da geçýär, şonuň jaly-da, resmi dinlerden üzne jaşayan Altaýdaky şaman Türklerde-de bar. Türkmenlerde bir wakanýň gaty könedigini aýtjak bolanlarynda, “Nuhuň Tupanynda bolan zat” diýilýär.

“Oguz Hanyň Itbarak han bilen söweşi” atly birinji hem-de “Gypjak Hanyň Dogulmasy Hakynda” atly ikinji dessanlarda, Oguz hanyň şowly-şowsyz söweşleri, Hytaýdan Eýrana çenli ülkeleri öz içine alýan, guran hökümeti hem-de Oguz handan Çengiz hana çenli döwri gysgaça beýan edýär:

**Gadym eýýam Keýumersiň zamany,
Türk öwladý içre döredi bir Han.**

+ + +

**Gara han ogly ol, kim ady Oguz,
Bolup şalykda manendi Süleýman.**

**Zaman ahwaly erdi adyndan düz,
Abulhan dagyndan ol kyldy seýran.**

**Birinji seýirde bardy Hytaýa,
Baryşda garşy durdy “Itbarak” han.**

+ + +

**Ki ondan soň baryp Eýrany aldy,
Yrak, Häzirbeýjan, Teýrany aldy.**

**Oşondan Gypjak ilin daşdy bagty,
Atil (Itil) deňiz gyragy erdi tagty.**

**Mükemmel Deşti-Gypjak ady bilen,
Beýik Hakanlyk aldy zaty bilen.**

**Oşol günden dogup Gypjak zamany,
Ki bu ýaňlyk görseterler dessany.**

+ + +

**Oguzdan tä Cingiz hana çenli,
Gecipdir dört müň ýyl, taky elli.**

Bu bölümde birnäçe taryhy hakyatlaryň yzyny görýäris. Mysal üçin, in soňky setirlerde Oguz handan çengiz hana çenli dörtmüň elli ýyl geçendigi nygtalýar. Eger-de Çengiz handan bärini-de hasaba alsak, takmynan 5000 ýyllyk bir taryhdan söz edilýär. Bu bolsa yokarda-da belläp geçişimiz ýaly arheologlardyr taryhçylaryň berýän soňky maglumatlaryna gabat gelýär. Mysal üçin, Oguz adynyň, taryhy çeşmelerde we Ensiklopediýalarda Öküz sözünden gelip-çykandygyny nygtaýarlar. Ýagny adamzadyň ekerançylyga geçmegi netijesinde Öküzüň mukaddaslaşyp tuteme öwrülmeği bilen, ynsan ady üçin ulanylýar. Bu döwür bolsa Türkmenistanyň Köpetdag eteklerinde takmynan 6000 ýil mundan ön başlanýar. Altyndepeden tapylan sap altyn we ýakutdan ýasalan öküz kellesiniň heýkeli munuň aýdyň subutnamasydyr. Bu heýkel biziň günlerimizden öňki başinji müňýyllyga degişlidir. Türkmenlerde Öküz we Tana ýaly ynsan we taýpa adynyň, şonuň ýaly-da ýyldyzlaryň arasynda “Öküz” ýyldyzynyň bolmagy-da örän manyly delildir.

Oguz hanyň dört oglunyň adynyň “Gök han”, “Aý han”, “Gün han” we “Ýyldyz han” bolmagy, Sumer dini ynançlaryndaky, tebigatyň esasy dört güýjüne degişli “Anu” (Gök taňrysy), “Enki” (Ýer taňrysy), “Enlil” (Ýel we Howa taňrysy) we “Ai” (Aý taňrysy) bilen gabat gelýär. Bu dini ynanç-da adamzadyň ekerançylyga başlan döwründe ýüze çykan “Naturizm” dinine degişlidir.

Belli sumereolog prof. Fritz Hommel-de Sumer dili bilen Ural-altaý dil toparynyň arasyndaky baglanşyklaryň daşyndan hem, gadymy Türkleriň dini ynançlarynda-da

Sumerleriň ynanjyna gabat gelýän, ýokarda “Gök Taňry” we aşakda “Ýagyzy Ýer” we gök bilen ýeriň arasyndaky başga-da taňrylara ynanandyklaryny ýazýar.

Ýokardaky “Itbarak han”yň adyna gelenimizde bolsa, örän gyzykly hem manyly mesele “Barak” sözidir. Bu söz Sumer ýazuwlarynda jennet haýwany bolan “ýyndam it” manysynda gelýär. Gadymy Türk ynanjyna görä, şamanlar-da Barak adynda bir köpege münüp uçma (jennete) gidipdiler. Bu gün hem Gyrgyzlarda tüys köpege Barak diýlýär. Türkmen dilinde bolsa barak bir guşuň ady. Bularyň hemmesi Andalybyň 5000 ýyllyk taryh hakyndaky pikrini goldaýar.

B- Oguzhan adalatyň, ylymyň hem parahatçylygyň goraýjysy:

Andalyp 4-nji dessanynda Oguz hanyň Itbarak hany ýeňip üly hökümet guran döwrüni wasp edýär, 5-nji we 6-njy dessanlarda bolsa, umumy gündogar edebiyatynda döp bolşy ýaly Iran-Turan söweşlerine hem-de Gypjaklar, Pişdadiler, Äşkanylar, Halaçlar, Sasaniler we Mogollar ýaly häkim taýpalaryň-da ady geçýär. Emma her ýerde Oguz han Adalatyň, medeniňetiň we ylym-bilimiň goraýjysy hökmünde çykyş edýär:

Oşol wagty ki ýeňdi Itbarak han,
Gelip, esger mükemmel kyldy soltan.

Ýatyp, on ýedi ýyl çerk eýledi jem,
Tamamy yaş-burna her biri bir şem.

Kylyp Türk ilini olar ylma-ýagty,
Dynçlyk miwe berdi-güýç daragty.

Ahalysy aýşy gün-günden ösdi,
Ylm, edebi, sungat boldy kasdy.

Jemagat şowky ki gün geldik artyp,
Adly-ahenrobasy ilni tartyp.

Ýygyldy ýaňy baýdak saýasynda,
Doguldy ýeni hişmet raýatynda.

+ + +

Şu ýanlyg ösdi Oguz han bagt daragty,
Bütün dünýäge saýa saldy tagty.

+ + +

Türk ady tutulandan jahanda,
Heman-a gorky gelgeý erdi janda.

Baran jaýy uruşsyz boldy raýat,
Tarakky tapdy Türk ili bigaýat.

+ + +

Keýumersden soňraky ogly Huşeň,
Bolup şa, ýer ýüzünde çaldy yüz heň.

Gezip daglarda, döw birlen uruşdy,
Taky türk arasyndan ýoly geçdi.

Onuň birlen uruşdy Oguz getal,
Ýeňip atlandy Ki- gahryman getal.

Gyryldy onda gaýet sansyz çerik,
Bulara galyp oldy keşweri Türk.

Ýeňlip boldy rygaýat şahy Huwşeň,
Uruşda başşk etmişdir ony soň.

+ + +

Garaz, müñlerçe esger bilen Oguz han,
Geçip Amu üstünden, bardy Hurasan.

Ötüp Yrak, taky Häzirbeýjana,
Ýetişdi Ermeniden, Müsüre Şama.

Bu jaýlaryň bolanny kyldy raýat,
Bulardan şat olmuş ili bigaýat.

Ol illerde gurup bir täze düzgün,
Türk hakanlygy çoh daşdy-dyzgyn.

Düzüp illerde mejlis patyşana,
Özünden galdyruwga bir nyşana.

Açardy täze düzgün, täze ýollar,
Oguzdan şat erdi ki barça iller.

Umytlan, Andalyp, sen hem şatlykga,
Aýagy sunsa saky jemgy halka. (Aýak: meý piýalasy)

C- Oguz ýazuwy meselesi:

7-nji, 8-nji we 11-nji dessanlarda Oguz han dünýäniň ilkinji soltany hökmünde adalaty, düzgün-tertibi hem yktyşady ösüşi ýola salyp berkidenden soň, onuň 24 sany Oguz taýpasyna beren tamgalaryndan 24 harply Oguz elipbiýi dörändigi we bu ýazuwyň uzak wagtlaý ulanylandygy hakynda örän gyzykly maglumatlar bar:

Birinji basgajy şahy-zamana,
Oguz handyr, dogup, çykdy jahana.

Türki dünýäsiniň başlangıç ol,
Bilik dünýäsinde iň birinji ol.

Senagat babynyň owwal binasy,
Pesahatyň jahanda düýp enesi.

Bina kyldy araba-ýük daşuwga,
Kömek boldy göçüp bir ýan aşuwga.

Ýazuw-hat dogduruwçy akyl öýünde,
Bütün durmuş tüzüwleriň küýünde.

Gadam goýdy açarga biz üçin ol,

Watan açdy Türkiler, siz üçin ol.

Tebigatny weňüwniň gahrymany,
Bolup, durmuşa sapdy kamrany.

+ + +

Taky her kaýsyna bir tamga belli,
Mukarrar kyldy Oguz han şu zeýlli.

Täämmul birle fenniň bir şekilni,
Çyzarga oýlanyp tutdy akylny.

Birinji, bolsun inji maly belli,
Ikinji, bolsun urug-ili belli.

Oşol tamga bilen maly bilinsin,
Görüwde kim olaý, haly bilinsin.

+ + +

8-nji dessanyň birinji bölümünde Oguz tamgalary hakynda halk tarapynda ýasalan matal söz galyndylarynda şeýle setirlere gabat gelýäris:

Atasy akyl,	Enesi nakyl,
Bir gyz dogurmuş,	Ýigrim dört şekil.

Şu ýaňlyg gözel,	Milletiň ýary,
Bul, bizden owwal,	Bosa-da zary,
Iliň gözünde,	Görülen imes,
Türk ili dünýä,	Inenden bari.
Kim alsa ony,	Bütün ömrüni,
Şat bolup geçirgeý,	Tut bul emrini.

+ + +

Bu dessanyň ikinji bölümünde bolsa, tamgalaryň elipbi usulyna geçmesi we bu ýazuwyň üsti bilen ýürek syryny iline açmasy hakynda şeýle setirler bar:

Könlüme getirdim,	Golumdan ötürdim,
Bir-birden gaçdy,	Tirkeşip uçdy,
Ýerli-ýerinde,	Düzüp bitirdim,
Ki ýürek syrymy,	Ilime açdy.

Ýokardaky dessanlarda biz örän ähmiýetli ylmy hakykata gabat gelýäris. Ol bolsa, ýazuwyň we elipbiýiň dünýäde ilkinji gezek tamgalar we belgilerden (ideogramlardan) ýüze çykanlygy bu gün ylmy taýdan subut edilen meseledigidir. Tamgalaryň ýazuwa öwürlmeginde edil yokarda görşümüz ýaly, bu tamgalary yktysady gatnaşyklarda, ylaýta-da söwdada ulanylmagy aýgytly rol oýnapdyr. Bu mesele Sumer ýazuwyny öwrenen alymlaryň tarapyndan anyklandy. Bu hakykaty doly göz önüne getirmek üçin, hormatly okyjylaryň dykgatyny aşakdaky tablitsa (garşylaşdyrylan belgilere) çekýäris. Bu tablitsa tanymal alym W. M. Masson tarapyndan “Müň şäherli ýurt” adynda Alman dilinde çapdan çykan eserinde, ylym dünýäsine hödürlendi. Onda, Türkmenistandan tapylan alty sany ideogramyň (tamgalaryň); gadymy Sumer, Ilam we Hindistanyň Harappa (Hindistanyň Arýa diýilýän taýpalaryň gelmezinden azyndan iki müň ýyl öň, ýerli ilatyň döreden medeniýetiň ady) ýazuw belgilerinde gaýtalanýandygy görkezilýär.

Gruppe	I	II	III	IV	V	VI
1 Zeichen in Südturkmenien						
2 vorelamische Schriftzeichen						
3 frühsumerische Schriftzeichen						
4 Zeichen in Harappa/Indien						

(Vadim M. Massonyň ýokarda ady geçen kitabyndan, s. 38)

1. Günorta Türkmenistandan tapylan belgiler
2. Ilamdan öňki ýazuw belgileri
3. Irki Summer ýazuw belgileri
4. Hindistandaky Harappadan tapylan belgiler

9-njy we 10-njy dessanlarda Oguz hanyň Şama we has günbatara eden ýörişleri we dolanyp watana gaýdyp gelmesi, özi patyşalykdan el çekip, ýurdy ogullaryna tabşyrmasy hakynda söz edilýär:

Kylyp onda ýurduny üçge taksym,
Her iki oglun onda goýdy häkim.

Özi hem patyşalyk terkin etdi,
Girip gara, pena ýoluny tutdy.

11-nji dessanyň sözbaşysy: -“Oguz Han ogullaryny patyşalyk makamda oturguzyp, nesihat kylmagy”- bolup, onda şeýle setirlere gabat gelýäris:

+ + +

Haýyr bilen garap işiň ahyryn,
Ýetişdim maksadymga biri-birin.

Heman-a maksadymny il gözüge,
Bezäp tutdum ki, ol çeksin özüge.

+ + +

Garaz men almaýan bir igne golga,
Süýjük til birle saldym halky ýola.

+ + +

Diýmes erdim jahana: “Munda gelgil!,
Meniň bargan ýolumda birle bolgul!”.

Birinji sözüm öz tutduk myradym,
Bezäp ili çekdiriwe gaýratym.

Tamam wyjdanym ile ondag etdim,

**Bu gün görgül, kemal-maksatga yetdim.
Onuň ýoly şudur, deňlik, adylyny,
Bezäp tutdum, özi berkirdi ilni.**

**Birewge etmedim men kast ile jibr,
Jebir görsem-de belki, eýledim sabr.**

+ + +

**Niçem ýylyk watan girgizdim ilge,
Beýik hakanlyk açdym Türki tilge.**

**Kişi kim barsa deňlik ýolda dogry,
Onuň şumluk sarý gaýrylmaz ugrý.**

**Eger goýsaň gadam jebri-zulumga,
Owwal galgusydyr özüň elemge.**

**Eger söymese il, baran ýoluňny,
Gararga ýok kişi, şumluk halyňny.**

**Hökümetge ragaýat bolmasa dost,
Oña akyl kişiler etmegeý kast.**

**Olar öz gabryny öz eli bilen,
Gazypdyrlar ki, halkdan ilki birlen.**

+ + +

**Adyldan özge maksat hana laýyk -
Degildir, siz taky belläň halaýyk.**

**Akyl bir söýgüli magşuk jahanda,
Oña ýok duşman äşgär, nahanda.**

+ + +

**Zulum zakgunyny dadýrsaň ile,
Ragaýatsyz, bakyň şadan ne bolgaý.**

**Gel, eýsem, Andalyp, kyl sözi kuta,
Oguz han ruhyga etmekge pata.**

**Tapylsa, dosty-ýaryň birle meýni –
Içip, bir azyrak özgerse beýni.**

**Olarnyň halyny göz aldyga biz,
Getirip, sözleşerge bermişem söz.**

D- Oguz hatynyň ýitmegi meselesi:

Iň soňky 12-nji dessanyň ady: „Andalybyň Türk Hatynyň Ýitmesi Hakyndaky Matam-mersiýesi“ bolup, Onda Yslam dini bilen Arap hatynyň gelmegi we Türk diline uýgun Oguz hatyny gysyp çykaryp, yok edendigini gynanç bilen ýatlap, ýas goşgusyny (mersiýäni) ýazýar:

**Bir asmany-bela inip nahandan,
Ýuwutdy ol dürri-gymmat bahany.**

Tiriklikde zerur ol bize jandan,
Oguz öwladynyň ruhy-rowany.

Egerçe Nuh ýaşyny berdi Möwla,
Taky bermiş bu gün bady-hazany.

Ki bize ençe ýyl durganyň owla,
Bela sanjan imiş tiri-gazany.

Ony ret eýlemek emri-mahaly,
Mähw olmas diýdi, onuň ýazany.

Birew ret kylmaga bolsa mejaly,
Kim ol merdud hem ilin azany.

Ýaşyň üç münden aşyp dörde mündi,
Bu ýaşda çekmediň renji-azaby.

Oguz öwladýdan aýryldyň indi,
Ki bizlerge goýup matam-azany.

Seni asmany-ajdarha ýuwutdy,
Sen ol Ýunus, girip tutduň mekany.

Jemalyňdan jahan könlün sowutdy,
Men oldum Andalyp – waspyň ýazany.

Andalybyň habary bolan bu ýazuw, şol gadymy Oguz tamgalaryndan döräp kämilleşen „Türk Runik“ ýazuwydygy birnäçe alymlaryň tarapyndan kesgitlendi. Ýokarda ady geçen alym Ahmat Bekmyrat hem bu hakykaty, Oguz Tamgalaryny birnäçe Runik ýazuwlary bilen garşylaşdyrmak arkaly subut edýär.

Emma gynansak-da kä alymlar, belli siýasi maksatlar bilen däbe öwrülen we ähli medeniýetiň Hindi-Ýewrupaly halklara degişlidigini wagz edýän köne düşünjelere uýmak bilen: Hamana bu ýazuwy Türkler günbatardan alanmyş diýen pikiri öňe sürýärler. Emma soňky ýyllardaky açyşlar bu ýazuwyň Türkleriň, Oguz tamgalaryndan döreden öz önümleridigini subut etdi. Mysal üçin, Gazak alymy prof. Altaý Amanjelow, Gazagystanyň Esik şäheriniň töwereginden tapylan Runik ýazuwlaryň Sak (Iskit) taýpalaryna degişli bolup, diliniň hem Türkidigini subut etdi. Onuň bu pikirini birnäçe Ors alymlary hem goldaýarlar. Şonuň ýaly-da ol, bu ýazuwyň, 1500 ýyl Türki halklaryň tarapyndan ulanylyp, 10-njy asyrdaky ýitendigini nygtaýar. Bu bolsa Andalybyň, Şakandynyň we „Arap haty boldy diller güýesi“ (kä nusgalarda: Arap dili boldy diller güýesi)- diýýän Şeydaýynyň öňe süren pikirleriniň dogrydygyny goldaýar. Üstesine-de bu alymyň pikirine görä, Sak taýpalary Türkmenistandaky Balkan Dag eteklerinden Gazagystana göçüp barypdyrlar. Sakaw, Sakar ýaly Türkmen taýpalarynyň barlygy-da bu alymyň pikirini goldaýar diýip düşünýäris.

Elbetde Andalybyň Oguznamasynda başga-da birnäçe açylmaly syrlar, şonuň ýaly-da taryhy taýdan käbir jedelli meseleler-de bar. Bular barada geljekde ençeme işler ýazylar diýip düşünýäris.

Bu makalanyň soňunda sözümi şeýle jemleýäris: XVII-nji asyrdaky şeýle ylmy hem ösen düşünjeleri, diline däbine bolan çäksiz söýgini hem pozitiw milli duýgulary, şonuň

ýaly-da beýik umanizmi jar edip bilen şahyr, diňe bir Türkmenler üçin däl, eýsem dünýä möçberinde-de örän beýik şahsyýatdyr. Biz şeýle beýik şahsyýatymyza, ony gujagynda besläp dünýä hödürlän Milletimize guwanmaga haklydyrs, we guwanmalydyrs.

B. Gerey, Berlin - 16 April 2011

dangatar@web.de

Çeşmeler:

- Oguznam poemesi
- A. Bekmyradow „Andalyp hem Oguznamaçylyk Däbi“ Aşgabat-1987
- „Andalyp“ A. Mülkamanow, F. Nazarow, M. Çaryew ... Aşgabat-1992
- „Türkmen Şiiri Antolojisi“ G. Geldiew, F. Türkmen Ankara-1995
- „Oguznama“ N. B. Halimow Aşgabat-1990
- B. Gereý „5000 ýyllyk Sumer-Türkmen Baglary (Gatnaşyklary)“ Istanbul-2005
- Altay S. Amanjelow, Türk Filolojisi ve Yazı Tarihi, İstanbul 2006